

vät vielä tänäänkin, vaikka alkuperäisistä muodoistaan suuresti muuttuneina.

Kristinuskon Jokisalo katsoo hillinneen rotuteorioiden ylivaltaa korostamalla, että kaikki ihmiset ovat yhden alkuparin jälkeläisiä ja Jumalan edessä tasa-arvoisia.

Carl von Linnén Jokisalo paljastaa pohjimmiltaan rasistiksi, samoin David Humen, jonka mukaan mustat eivät ole kyenneet kehittämään teollisuutta, taidetta eivätkä tiedettä. Lähes 100 vuotta myöhemmin Joseph Arthur de Gobineau suurin piirtein yhtyi Humen ajatuksiin. Immanuel Kant edusti eittämättä valituksen itsekritiittistä ja Eurooppa-kriittistä suuntausta, mutta nämä tosiasiat eivät estäneet häntä purkamasta avoimesti omaa rasismiaan. Sama pätee

Georg Friedrich Wilhelm Hegeliin. Tässä siis oli vain poimintoja Jokisaloon tekstistä.

Jokisaloa voidaan moittaa siitä ja vain siitä, että hän on joutunut tiivistämään artikkeliaan liikaa. Rasismien aatehistoriaa huonosti tunteva lukija kaipaa perusteellisempia selvityksiä suurten miesten kirjoittelusta. Sanaparia suuret miehet en pane sitaatteihin, sillä valistuksen ajalla on kaiken jälkeenkin arvokasta annettavaa, mutta ihmiskunnan vitsausta se ei kyennyt lannistamaan.

Poikkeuksia tosin oli. Jokisalo mainitsee myönteisinä tutkijoina Gottfried Herderin sekä veljekset Alexander ja Wilhelm von Humboldtin. Etenkin jälkimmäinen kykeni oivaltamaan, että sosiaalisen eriarvoisuuden taustalla olivat yhteiskunnalliset

prosessit eivätkä suinkaan perinnölliset tekijät. Mutta moniko pystyy edes tänään kirkkaasti näkemään kyseisen asian?

Auschwitz muutti kaiken, Jokisalo kirjoittaa. Mutta 1970-luvulla rasisminvastainen konsensus alkoi taas murtua. Sen prosessin tuotoksia on ”kulttuurinen rasismi”, vaarallinen vaa-
tustaja.

PERTTI HEMÁNUS

PEKKA ISAKSSON &
JOUKO JOKISALO (TOIM.)
ERiarvoisuus, Valistuksen
Lupaus ja Rasismi
Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1999

TIETOYHTEISKUNTA TULEE — OLETKO VALMIS?

Kaikille meille lienee tähän mennessä tullut selväksi, että elämme suuren murroksen aikaa ja että meidän sietää olla siitä kiitollisia. Kiitos tietokoneiden, Internetin ja kännyköiden (halleluja, Nokia) meistä tulee uuden, uljaan tietoyhteiskunnan dynaamisia virtuaalimestareita. Rakennamme mielikuvayhteisöjä, joiden välillä sukuloimme bit-tiavuudessa. Hoidamme opiskelut, työn, arkiaskareet ja sosiaaliset kontaktit ajasta ja paikasta riippumatta nappeja pai-

nellen. Pihtiputaan mummokin ryhtyy postmoderniksi interaktivistiksi.

Tai sitten ei. Millaisena Suomi näyttäytyy tietoyhteiskuntaehkutuksen ja teknologiadeterminismin takana, jokapäiväisessä työssä, arjessa, maalla ja kaupungissa? ”Tietoyhteiskunta seisakkeella” -teoksessa kysytään, nousevatko kaikki suomalaiset samaan tietoyhteiskunnan pikajunaan. Teoksessa arvioidaan tietoyhteiskuntaa ja erityisesti sen teknologian ja strate-

gian tulkintoja paikallisten toimijoiden lähtökohdista.

Tekstien perusvireenä on ymmärrys teknologiasta yksityisten ihmisten, organisaatioiden ja instituutioiden tuotoksina ja tulkintoina. Kirjoittajat ovat strategisen johtamisen, tietojärjestelmien ja kulttuurin tutkijoita. Teoksessa liikutaan ylhäältä alaspäin, virallisesta epäviralliseen: tietoyhteiskuntastrategia-tekstien analyyseista siirrytään työelämään ja siitä edelleen arjen tulkintoihin ja

paikallisiin projekteihin.

Päivi Eriksson, Hanna Lehtimäki ja Tarja Pietiläinen tarkastelevat suomalaiskaupunkien ja -maakuntien strategia-asiakirjoja. Erikssonin ja Lehtimäen tekstit kertovat tavallisten kansalaisten ja julkisen vallan suhteesta tietoyhteiskunnassa. Moniulotteisen yhteistyön ja verkostojen nimeen vannova tietoyhteiskuntapuhe näyttäytyy strategia-asiakirjoissa taloudellisten hyötyjen optimointiin tähtäävänä, vaihtoehdottomana toimintana ja tulevaisuuspuheena, josta itse kaupunkilaiset rajautuvat pois. Strategiapuheen tietoyhteiskunnassa ei ole sijaa tavallisille kansalaisille ja erilaisille tietoyhteiskuntatulkinnoille.

Tarja Pietiläinen tekee havaintoja kaupunkien strategia-asiakirjoissa naisryttäjille annetusta tilasta. Strategiapuhe korostaa suuria, miesinsinöörin miehittämiä hardware-yrityksiä ja toisaalta kasvu-uralla olevia, lapsinerojen perustamia uusmediayrityksiä. Naisryttäjyyden mahdollisuudet informaatioteknologian alalla näyttävät tätä taustaa vasten heikoilta. Informaatio- ja kommunikaatioteknologian sisällöntuotanto ja yritysverkostot antavat kuitenkin Pietiläisen mukaan tilaa naisten ryttäjyydelle perin miehiseksi muodostuneella informaatioteknologian alalla.

Hannakaisa Isomäen analyysi tietojärjestelmäammattilaisten ihmiskäsityksistä valottaa kaikessa karuudessaan ihmisen ja tietotekniikan yhteiseloa. Ihmisen olemassaolon ja toiminnan perusmuodot eivät ole tietojärjestelmien suunnittelun keskeisiä lähtökohtia. Ihminen on tietojärjestelmässä kiinnostava vain käyttäjänä, jonka kautta saadaan aikaan säästöjä asiakkaal-

le. Toisaalta ihminen on osa tietojärjestelmää, alkio, jonka oletetaan käyttäytyvän mekanistisesti. Tietojärjestelmäammattilaisten ihmiskäsitys on tiivistetävissä input-output-asetelmaksi, jossa ihmisen on pyrittävä täyttämään tehtävänsä järjestelmän määrittämällä tavalla.

Teoksessa tarkastellaan työelämän ja tietoyhteiskunnan välisiä suhteita työssä oppimisena (Tuula Heiskanen) ja informaatioteknologian myötä muuttuvina toimistotyön vuorovaikutusmuotoina (Päivi Korvajärvi). Riikka Kivimäki puolestaan analysoi etätyötä. Tietoyhteiskunnan mahdollistaman, paljon rummutetun etätyön vaikutukset arkeen ovat moniulotteiset, kun työ ei enää riipu ajasta ja paikasta – vaan tekijänsä päästä – ja kun työsuhteita määrittää sisäisen yrittäjyyden pakko. Etätyö vaatii Kivimäen mukaan tekijältään toimintatilan haluttuottoa: kuinka erotan työn ja vapaa-ajan, kuulunko ja miten kuulun työyhteisöön, kuinka sovitan yhteen työn ja perheen. Etätyöllä tavoiteltava tehokkuus ja tuottavuus riippuvatkin lopulta siitä, onko etätyö työntekijälle mahdollisuus vai pakko.

Informaatioteknologiaa hyödyntävän kehittämisprojektin vetäjälle teoksen mielekkäin anti oli sokerina pohjalla, tietoyhteiskunnan arjen tulkinnoissa ja paikallisten projektien kuvauksissa. Analyysi tyttöjen tietotekniikkatulkinnoista avaa tietoyhteiskunnan sukupuolittuneisuutta. Virpi Oksmanin mukaan naisten pieni osuus teknologian suunnittelussa selittyy pitkälti siitä, että 10–15 vuoden otollisessa oppimisissä tytöiltä puuttuu ”tekniikkahaussa”, joka poikien tietokonepeli-innostuk-

sen tapaan houkuttelisi tyttöjä syvemmälle tietotekniikan saloihin. Tietotekniikan tulisi antaa tilaa tyttöjen tulkinnoille, toiveille ja tavoille ilmaista itseään. Internet tarjoaa mahdollisuuden tyttöjen tietotekniikalta odottamaan vuorovaikutuksellisuuteen ja uuden luomiseen. Siksi netti onkin tasoittanut tyttöjen ja poikien välisiä eroja tietotekniikan käytössä.

Marja Vehviläisen, Sari Tuuvan ja Johanna Uotisen sekä Tarja Cronbergin analyysit valottavat projektibuumia tietoyhteiskuntapyrkimysten näkökulmasta. Paikalliset tietoyhteiskuntahankkeet pystyvät parhaimmillaan poistamaan syrjäisyyden mielikuvia: paikallisella asiantuntemuksella luodaan seudun omaa tietoteknologiaosaaamista, jonka avulla pysytään tietoyhteiskunnan imussa. Tietoyhteiskuntaa rakennetaan projekteissa konkreettisten ihmisten ja paikkojen sekä paikallisen tiedon perustalle. Silti hankkeita määrittää ylhäältä ohjautuvuus. Projektien ideat ja raamit annetaan osallistujille valmiina. Siksi projekteissa kohdataan ylevien tietoyhteiskuntapäämäärien ja käytännön osaamisen ja toteutuksen yhteentörmäyksiä.

Tietoyhteiskunta on täällä tänään. Informaatioteknologia ei silti ole ennalta määrätty, omalakinen ilmiö, jonka kehittymistä voisimme vain seurata sivusta. Teknologia on ihmisten tuotosta ja tulkintoja; siksi sitä tulee analysoida ja arvioida. ”Tietoyhteiskunta seisakkeella” on tärkeä ja monipuolinen pyrkimys lukea auki tietoyhteiskunnan perustoja ja ominaisuuksia. Teos kyseenalaistaa yksilotteisen (miehisen?) edistysuskon ja teknologiaan ladatut odotukset. Kirjoittajat eivät silti sorru ne-

gatiiviseen narinaan, vaan esittävät ajateltuja ehdotuksia tietoyhteiskunnan moniäänisiksi tulkinnoina. Toiston vaikutelmalta ei kuitenkaan voi välttyä, kun samoja teemoja käsitellään useammassa teksteissä. Oikoluunkin olisi sopinut vielä pa neutua.

MARIKA HYVÄRINEN

PÄIVI ERIKSSON & MARJA VEHVILÄINEN (TOIM.)

TIETOYHTEISKUNTA SEISAKKEELLA

TEKNOLOGIA, STRATEGIAT JA PAIKALLISET TULKINNAT

JYVÄSKYLÄ: SoPhi, 1999

231 s.

LUOKKATAISTELU PALVELUALALLA

Jos Jonathan Swiftiä on uskominen, palvelijoiden asema oli 1700-luvun Englannissa horjuva. Heidän käytössään olevissa tuoleissa oli vain kolme jalkaa. Käytännölle oli perusteensa. Ensinnäkin palvelijoiden epävakaa asema pysyi näin oivallisesti mielessä. Toiseksi se oli muistutus sosiaalisista eroista. Herrasväen täytyy olla jollakin tavalla parempaa ihmisajia, koska heidän pöydissään ja tuoleissaan oli yksi jalka enemmän kuin saman talon rahvaalla. Siellä, missä on symbolisia järjestyksiä, on myös hierarkioita, ilman valtaa taas ei ole hierarkioita. Vallalla puolestaan on luonnonvoimainen kyky synnyttää vastavaltaa, vastarintaa. Tästä kaikkea Swift kertoo räivittömässä kirjassaan "Ohjeita palvelusväelle". Veijari ei tyydy vain luettelomaan moninaisia alistettujen vastarinnan muotoja, ainakin yhtä tärkeää on opastaa myös siinä, miten myyräntö saada näyttämään

juuri ja myös isäntävään parhaaksi tapahtuneelta.

Herran ja rengin dialektiikka on läntisen ajattelun keskeisiä kielikuvia. Ylevässä ja ratki syvällisessä pohdinnassaan Friedrich Hegel johdatteli näistä alituksen ristiriidoista uuden syntymisen ja vanhan kuoleentumisen ikuisia teemoja. Kanaalin toiselta rannalta Swift kirjoittaa Hegelistä jonkinlaista etukäteistä parodiaa. Palvelijan ja herran suhteesta ei juuri ylevyyttä löydy. Käytännöllisbrittiläisestä näkökulmasta palvelijoiden osana on vain pelata ankeaa peliä niin isäntäväkeä kuin alempana olevia lajitovereita vastaan.

Jos vaikka palvelijan asema on mitä on, tahdottomaksi uhriksi – sanomme voimattomaksi riiston kohteeksi – palvelusväki ei kuitenkaan alistu. Maailma ei myöskään käänny ideologisesti ympäri. Palvelijat eivät usko, eikä heille kukaan uskottele, että maailma olisi jotenkin tasa-arvoinen, isäntien ja renkien

yhteisten intressien täyttämä. Tämä taistelu ei siis ole mitään organisoitunutta yhteisten intressien muotoilua ja niiden puolesta taistelua, ei siis mitään sellaista, johon Miina Sillanpää Helsingin piikoja vuosisadan alussa agittoi. Taistelussa on kysymys ajan, viinarityypin, rahan tai suupalan huijaamisesta tyhmemmän nokan edestä.

* * *

Vastarinnan strategiat eivät vuosisatojen saatossa paljoa ole muuttuneet. Ammattikuntarajojen käyttökelpoisuus näissä kuvioissa on Swiftillekin tuttu: "Älä koskaan alennu liikauttamaan sormeasikaan missään muussa asiassa kuin siinä, mihin sinut on nimenomaan pestattu. Jos tallipalvelija esimerkiksi on juovuksissa tai poissa ja hovimestarin käsketään sulkea tallin ovi, olkoon vastaus valmiina: Anteeksi Teidän Kunnian arvoisuutenne, mutta minä en ymmärrä hevosten päälle mitään."